

ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ ХХ СТ.

Мацелюх І.А.

(кандидат юридичних наук, асистент кафедри історії права та держави
юридичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка)

***Анотація.** У статті простежено за процесом відродження Української державності в 1917 році. Проаналізовано положення III Універсалу, який проголосив незалежність Української Народної Республіки. Висвітлено генезу української державності впродовж ХХ ст. Обґрунтовується думка про спадкоємність сучасної України від Української Народної Республіки. Висвітлено процес передачі повноважень та державних символів від Державного центру Української Народної Республіки в екзилі владі незалежної Української держави.*

***Ключові слова:** Українська Центральна Рада, Українська Народна Республіка, III Універсал, спадкоємність, державність.*

***Summary.** The article traced the process of revival of Ukrainian statehood in 1917. Analyzed position III Universal, which proclaimed independence of Ukrainian People's Republic. Deals with the genesis of the Ukrainian state during the twentieth century. The author proposes the continuity of modern Ukraine Ukrainian People's Republic. The process of transferring authority and state symbols of the State Center of Ukrainian People's Republic in exile authority independent Ukrainian state.*

***Key words:** Ukrainian Central Rada, the Ukrainian People's Republic, the Third Universal continuity state.*

Актуалізуючи питання державотворення в Україні, неможливо оминати сторінки нашої минувшини, що ілюструють спроби самостійного державного будівництва, прагнення українського народу до незалежності, відкривають очі на замовчувані факти та дають відповідні на злободенні питання. Аналіз феномену української національної державності нині набуває особливого звучання, адже 2017 рік – це рік 100-річчя української революції. Президентом України підписаний відповідний указ, який передбачає план святкових заходів на п'ять років, а ми, науковці, повинні в свою чергу зосередити увагу на подія столітньої давнини [1].

Даній проблематиці свою увагу приділяла значна кількість вітчизняних дослідників, серед яких В. Верстюк, І. Гриценко, П. Захарченко, В. Сергійчук, М. Мірошніченко, В. Шевченко, О. Шевченко та інші. Історики права одностайно стверджують, що Україна – це не юна молода держава. Вона має не столітній, а тисячолітній досвід державного будівництва, на частині якого ми зосередимо свою увагу в даній розвідці.

1917 рік для нашої держави став переломним. Повалення самодержавства в Російській імперії активізувало серед українства національно-визвольний рух та процес пошуку державотворчого шляху. Політичним центром стала Українська Центральна Рада, утворена на початку березня 1917 року. Її головою було заочно обрано М. Грушевського, який за декілька днів повернувся до Києва із Сибірського заслання [2, с. 232].

Перед Українською Центральною Радою загалом та М. Грушевським зокрема постало питання: «Як легітимізувати свою діяльність?». Відповідь на нього дав український народ. Так, 19 березня 1917 року на центральній площі Києва вийшла сто тисячна маніфестація, що засвідчила всенародне визнання УЦР. Колони демонстрантів прокрокували маршрутом від Володимирського собору бульваром Тараса Шевченка, вулицею Хрещатик, Михайлівською площею та Софійський майданом. Їх прикрашали численні жовто-блакитні прапори, хоругви з національними символами, зображеннями Шевченка, плакати із написами: «Хай живе вільна Україна» [3, с. 140]. Під час маніфестації виступив М. Грушевський, який закликав під прапорами і портретом Шевченка присягтись боротися за здобуття Україною автономії. Маніфестація 19 березня 1917 року мала широкий розголос, виявила високий потенціал українського національно-визвольного руху. Голова Центральної Ради назвав день проведення маніфестації найяснішим, найрадіснішим днем свого і українського життя. У своїх спогадах він констатував: «Мета маніфестації була досягнена: вона виявила наглядно й імпозантно, що українство – се не фікція в головах гуртка романтиків чи маніяків-інтелігентів, а жива

сила, яка має силу над масами, їх рушає й підіймає» [3, с. 140 – 143]. Демонстрація стала наймасовішим і найбільшим народним Віче, яке бачили вулиці столиці. До 2004 року подібні акції в Україні не повторювалися.

Прояв народної волі був юридично оформлений у ході роботи Всеукраїнського національного конгресу, який пройшов 6 – 8 квітня 1917 р. у м. Києві за участю обраних на те представників із усіх куточків України. Окрім перетворення Центральної Ради на загальноукраїнський представницький орган й легітимізації її діяльності, організатори Всеукраїнського конгресу переслідували ще одну, не менш важливу, мету – задокументувати перед Тимчасовим урядом Росії серйозність і невідступність українських державнобудівних домагань [4, с. 5 – 17].

28 березня 1917 р. у газеті «Киевская мысль» були оприлюднені програма з'їзду та інструкція виборів до нього, розроблені Михайлом Грушевським. Він наголошував, що представників мають прислати всі українські політичні, культурні, професійні, територіальні, партійні, організації; просвітні, економічні товариства; робітничі, селянські, військові, релігійні, службові, молодіжні, студентські, освітні організації від сіл, міст, повітів. Якщо кількість членів організації не перевищувала 50, вона повинна була направити одного делегата, більше 50 – відповідно двох, понад 100 – трьох, 200 – чотирьох, 300 п'ятьох (але не більше). Із дорадчим голосом участь у Конгрес міг взяти будь-який українець. Загалом на Конгресі зареєструвалося близько 1 500 учасників, з них 700 осіб з правом вирішального голосу, 200 з дорадчим, решта – запрошені гості. [5]. Саме цей з'їзд легітимізував діяльність Центральної Ради як представницького органу українського народу.

Робота УЦР позначилася пошуком визначення правового статусу України, що відтворений першим та другим Універсалами. Однак, державний жовтневий переворот 1917 року в Росії задав інший тон. Так, 7 листопада 1917 року світ побачив III Універсал. На думку сучасних дослідників історії українського права П. Захарченка, В. Сергійчука, В. Шевченка, яку ми цілком поділяємо, III Універсал є актом, що проголосив Українську Народну Республіку незалежною державою і увів її до кола суб'єктів міжнародного права [6, с. 112 – 118]. Незважаючи на те, що документ згадує про федерацію з Російською республікою, хочемо зауважити, що даний припис записаний у майбутньому часі, а на момент ухвалення III Універсалу Росія не була республікою, а державою, де більшовики, захопивши владу, ще не надали їй ні статусу, ні назви.

Натомість, документ уконституює перехід законодавчої влади до самої УЦР, а виконавчої – до Генерального секретаріату України. [8, с. 477]. Територіальна цілісність визнавалася у рамках територій, «заселених в більшості українцями», а питання «щодо прилучення частин Курщини, Холмщини, Вороніжчини і суміжних губерній і областей, де більшість населення українська, мало бути встановлено по згоді організованої волі народів» [8, с. 400–401]. Відтак, маємо ще одну ознаку держави – територіальна визначеність державних кордонів.

Означений документ красномовно характеризували його творці, вказуючи на суверенний статус. Так, В. Винниченко у книзі «Відродження нації» наголошував: «Тепер, нарешті, ми могли творити життя по нашому образу й подобию, і тільки по нашому. Тепер ми мали всі засоби для того. Всі державні апарати переходили до рук Генерального Секретаріату, всі фінансові засоби були до його розпорядимости, вся військова сила підлягала його наказам» [9, с. 72].

Відтак, можемо констатувати про наявність основних ознак молоді держави: державна влада, що поділялася на законодавчу, виконавчу та судову, суверенітет, територія, кордони, населення та міжнародне визнання. Останній факт засвідчується текстом Берестейського мирного договору від 9 лютого 1918 року, що був підписаний делегацією від УНР та уповноваженими представниками країн Четвертного союзу, а також Брестським мирним договором, укладеним між Росією і країнами Четвертного союзу 3 березня 1918 р. Відповідно до останнього документу, Росія зобов'язувалася

негайно укласти мир із УНР як з незалежною державою та вивести війська із її території: «Россия обязывается немедленно заключить мир с УНР и признать мирный договор между этим государством и державами Четверного союза. Территория Украины немедленно очищается от российских войск и российской Красной Армии» [10, с. 172 – 173].

Не заперечувала статусу незалежності УНР і сама Росія. Такий факт можна прослідкувати за змістом багатьох документів, що направлялися в Україну не як внутрішньо-правові, а міжнародні акти. Варто лише нагадати окремі цитати із відомого Ультиматуму Раднаркому, надісланого до Києва 4 грудня 1917 року. У ньому Совіти підтверджують право народів на самовизначення та визнають УНР: «Совет Народных Комиссаров, еще раз подтверждает право на самоопределение за всеми нациями, которые угнетались царизмом,... вплоть до права этих наций отделиться от России. Поэтому мы, Совет Народных Комиссаров, признаем Украинскую Народную Республику, ее право совершенно отделиться от России или вступить в договор с Российской Республикой на федеративных или тому подобных взаимоотношениях между ними» [11, с. 17]. Ультиматум, підписаний не лише Головою Ради Народних Комісарів В. Ульяновим-Ленінім, а й Народним комісаром з іноземних справ Л. Троцьким (Бронштейном), що ще раз засвідчує характер документа, який ухвалювався і спрямовувався до УНР не як внутрішньо-правовий, а як міжнародно-правовий акт. Окрім того, більшовицька Росія впродовж літа 1918 року відкрила консульські представництва в семи містах України та акредитувала двадцять консульств Української держави на своїй території [12, с. 43 – 52]. Однак, це не завадило північному сусіду розпочати експансію проти УНР з метою встановлення окупаційного режиму, а факт російсько-більшовицької агресії ретушувати терміном «громадянська війна».

Тяглість української державності продовжена гетьманом Павлом Скоропадським. Прийшовши до влади, гетьман відкинув законодавчий базис УЦР, але Українська Держава не відмовилася від правонаступництва Української Народної Республіки. Відповідно до «Закону про тимчасовий устрій України» від 29 квітня 1918 р., держава зберігала свою самостійність, але колегіальний орган влади замінювався персоніфікованим очільником Української Держави – гетьманом. Відтак, 1918 рік позначений правонаступництвом української державності, щоправда, республіканська форма правління перетворилася на монархічну. Впродовж цього періоду Україна була визнана 30 державами світу, а в Києві розташовувалися постійні представництва 10-ти з них. Дипломатичні місії біли відправлені до Німеччини, Османської імперії, Болгарського царства, Швейцарії, Швеції, Норвегії, Грузії, Азербайджану, Фінляндії [13, с. 217 – 218].

Третій етап генези державності був продиктований розгортанням українського повстанського руху у листопаді – грудні 1918 р. Так, 14 грудня 1918 р. Директорія проголосила відродження Української Народної Республіки. Будучи революційним органом влади, вона налагодила дипломатичні стосунки із Угорщиною, Чехословаччиною, Голандією, Італією, проводила переговори із Радою Народних Комісарів, вимагаючи припинення неоголошеної війни та виведення більшовицьких військ із українських територій. Однак, на початку 1919 року значна територія української держави була захоплена російськими військами, а уряд УНР був змушений покинути Київ і відступити до західних кордонів і, зрештою, покинути територію України [14, с. 115 – 127].

На підставі Закону «Про форму української влади» від 26 січня 1919 року, Закону «Про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці», Закону «Про Державну Народну Раду УНР», схвалених Радою Народних Міністрів та затверджених головою Директорії Симоном Петлюрою від 12 листопада 1920 року, було створено Державний центр Української Народної Республіки в екзилі. Він був повноправним представницьким органом українського народу в його боротьбі за вольності, державну самостійність, незалежність та впродовж 72-х років репрезентував Україну за кордоном.

Перебуваючи у різних державах Європи, як голови Директорії – С. Петлюра, А. Лівіцький, В. Прокопович та інші, так і виконавчий орган – Рада Народних Міністрів УНР продовжували здійснювати основну функцію – збереження української держави. Вони виконували дипломатичну місію, вели масштабну культурно-громадську, освітню, наукову діяльність, доклали чимало зусиль для збереження на світовому рівні національного імені «українці», демонстрували етнічну самобутність, засуджували терор, розгорнутий керівництвом УСРР-УРСР [15, с. 12 – 14].

Тяглисть і безперервність української державницької ідеї була зафіксована створенням у березні 1939 року держави під назвою Карпатська Україна на чолі із президентом Августином Волошеним [16, с. 323 – 324], а паростки державності ще раз проросли 30 червня 1941 року та відтворилися в Акті ООН «Про утворення Української держави» [16, с. 327 – 328].

Зрештою, розпад радянського Союзу та здобуття Україною 24 серпня 1991 року незалежності поклало початок сучасній Україні. На нашу думку, Україна є легітимною спадкоємницею УНР, а факт правонаступництва засвідчений 22 серпня 1992 р., коли Державний центр Української Народної Республіки в екзилі урочисто склав свої повноваження, передавши їх владі відновленої держави Україна [17, 18]. Уповноважена делегація на чолі з останнім президентом в екзилі Миколою Плав'юком вручила першому Президенту України Л. Кравчуку «Грамоту про припинення діяльності», «Заяву про правонаступництво України від УНР», клейноди Гетьмана Мазепи, державний прапор та печатку, засвідчивши спадкоємність, неперервність існування української держави, яка постала перед нами не 1991 року, а ще сто років тому у вирі національної революції 1917 року.

Таким чином, в різні часи, на різних територіях українці постійно прагнули відродити українську державу, вели боротьбу за можливість бути вільними, незалежними. На своїй землі творити свою державу від Сяну до Дону. Переконані, що це і є феномен української національної державності, який демонструє тяглисть, безперервність, спадкоємність нашої державності не лише у вимірі останніх 100 років, а й у вимірі всього тисячоліття.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України «Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917 – 1921 років», №17/2016 від 22 січня 2016 року. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/172016-19736>
2. Верба І. В. Грушевський Михайло Сергійович / І. В. Верба // Енциклопедія історії України: у 10 т. – К.: Наук. думка, 2004. – Т.2: Г-Д. – С. 232 – 235.
3. Грушевський М. Спомини / М. Грушевський // Київ. – 1989. – № 8 – С. 140–143.
4. Верстюк В. Ф. Всеукраїнський національний конгрес у контексті становлення Центральної Ради / В. Верстюк // Проблеми вивчення історії Української революції 1917 – 1921 рр. – 2008. – Випуск 3. – С. 5 – 17.
5. Нова Рада. – 1917. – 28 березня.
6. Захарченко П. П. Третій Універсал Української Центральної Ради як акт проголошення державної незалежності / П. Захарченко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – Серія 18: Економіка і право. – В. 23. – К.: видавництво НПУ, 2013. – С. 112 – 118.
7. Цечоев В. К. История государства и права России / В. К. Цечоев, Н. Е. Орлова. – Ростов-н/Д: Феникс, 2000. – 478с. – С. 172 – 173.
8. Українська Центральна Рада: документи і матеріали: в 2-х томах. – Т. 1. – К.: Наукова Думка, 1996. – 587 с.
9. Винниченко В. Відродження нації (Історія української революції: mareць 1917 р. – грудень 1919 р.). – В 3-х томах / Винниченко В. – К.: Вид-во політ. літератури України, 1990. – Т. 2. – 154 с.
10. Цечоев В. К. История государства и права России / Цечоев В. К., Орлова Н. Е. – Ростов н/Д: Феникс, 2000. – 478 с.
11. Романчук Олег. Ультиматум. Хроніка одного конфлікту між Раднаркомом РРФСР і Центральною Радою / Романчук Олег. – К.: Знання, 1990. – [Серія: «Світогляд»]. – 62 с.
12. Захарченко П. Отечественная ли война 1941-45 гг? (размышление с позиции преемственности Украинской государственности) / П. Захарченко // Научные и педагогические известия университета ОДЛАР ЮРДУ. – Серия гуманитарных наук. – 2013. – №38. – С.43 – 52.

13. Бойко О. Територія, кордони і адміністративно-територіальний поділ Української Держави гетьмана П. Скоропадського (1918) / О. Бойко // Регіональна історія України. Збірник наукових статей. – 2009. – Випуск 3. – С.217 – 218.
14. Бойко О. Територія, кордони і адміністративно-територіальний поділ Української Держави гетьмана П. Скоропадського (1918) / О. Бойко // Регіональна історія України. Збірник наукових статей. – 2009. – Випуск 3. – С.217 – 218.
15. Адміністративне право і процес УНР в екзилі: невідома правнича спадщина України / за заг. редакцією І. С. Гриценка – К.: Дакор, 2015. – 500 с. – С. 12 – 14
16. Захарченко П. Історія держави і права України: підручник / П. Захарченко – К. : Атіка, 2005. – 367 с.
17. Роль М. 20 років тому Україна стала правонаступницею УНР / М. Роль // Українська правда. – 22 серпня 2012 року. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/columns/2012/08/22/6971248/>
18. Червак Б. Чи є сучасна Україна правонаступницею УНР / Б. Червак // Українська правда. – 22 серпня 2013 року. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/columns/2013/08/22/134942/>

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ТА ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ СУСПІЛЬНОЇ МОРАЛІ ЯК СКЛАДОВОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Костицький В.

(доктор юридичних наук, професор)

Грицай Т.

(помічник народного депутата України)

Анотація: Стаття присвячена дослідженню проблем досвіду правового регулювання захисту суспільної моралі у сучасних державах, формування інституційної спроможності держави забезпечити реалізацію цієї функції, поняття, сутності суспільної моралі як категорії соціології права, обґрунтуванню необхідності врахування зарубіжного досвіду захисту суспільної моралі в українській політико-правовій практиці.

Ключові слова: суспільна мораль, органи державної влади, повноважні здійснювати функцію захисту суспільної моралі, правовий захист суспільної моралі, зарубіжний досвід захисту суспільної моралі.

Аннотация: Статья посвящена исследованию проблем зарубежного опыта правового регулирования защиты общественной морали, понятия, формированию институциональной способности государства обеспечить реализацию этой функции, сущности общественной морали как категории социологии права, обоснованию необходимости использования зарубежного опыта защиты общественной морали в украинской политико-правовой практике.

Ключевые слова: общественная мораль, правовая защита общественной морали, зарубежный опыт защиты общественной морали.

Annotation. In article we analyzed social and legal, the formation of institutional capability of state to provide the tralization of this function theoretical and methodological problems of the content of state's functions as functioning forms of state mechanism and as illustration of state's appointment.

Key words: state's functions, publick authorities that are empowered to perform the function of protection of public moral, activities of the state.

В сучасних умовах для України важливим є вивчення і врахування зарубіжного досвіду у сфері забезпечення інформаційної безпеки та захисту суспільної моралі як складової інформаційної безпеки суспільства і особи, гарантії формування інформаційного простору, вільного від інформаційної продукції, що може посягати на права людини, її фізичне, моральне і психічне здоров'я. Сьогодні, з врахуванням особливостей ведення інформаційних воєн, гібридних воєн це питання актуальне не тільки для колишнього пострадянського простору, але й практично для всіх цих країн Європи і світу.

Під суспільною мораллю розуміємо цінності і моральні нормативи, що впливають із національних традицій і менталітету, виключають неповагу до людини і її прав і свобод, виключають пропаганду людиноненавистництва, національної і релігійної ворожнечі, насильства і жорстокості, фашизму і неофашизму. Кожна держава розробляє притаманні їй